

การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่บุคคลไร้รัฐโดยสิ้นเชิง
ในจังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 2561: กรณีศึกษาจุมมาลี แก้วกัญญา
Legal Aid Provision to Completely Stateless Persons in Ubon Ratchathani
Province in B.E. 2561: Case Study of Jummalee Kaewkanya

พินธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร¹
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2 ถนนพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200, ประเทศไทย
อีเมลติดต่อ: archanwell55@gmail.com

Phunthip Kanchanachittra Saisoonthorn²
2 Phra Chan Road, Pranakorn, Bangkok 10200, Thailand
Email: archanwell55@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสรุปการวิจัยในขั้นตอนแรกที่ทำให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ร้องทุกข์ในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งผู้ร้องทุกข์และครอบครัวเป็นคนไร้รัฐเชื้อสายลาว เกิดในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และอพยพข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาอาศัยที่อำเภอเขมราฐในราว พ.ศ. 2531 อันเป็นช่วงเวลาที่ยังมีความไม่สงบในประเทศต้นทาง แม้จะมีการสำรวจเพื่อบันทึกคนในสถานการณ์ของผู้ร้องในทะเบียนราษฎรของประเทศไทย แต่ผู้ร้องและครอบครัวก็ตกหล่นจากทะเบียนราษฎรมาตลอด จึงยังประสบปัญหาความไร้รัฐโดยสิ้นเชิงจนถึงปัจจุบัน

จากผลการศึกษาพบว่า การสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ในข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายเพื่อการจัดการปัญหาความไร้รัฐโดยสิ้นเชิงของผู้ร้องทุกข์และครอบครัวนั้น มีผู้บริโภคมององค์ความรู้ดังกล่าว คือ 1) ผู้ประสบปัญหาเอง 2) ผู้สนับสนุนทางสังคมซึ่งเข้าดำเนินการร้องทุกข์ต่อกรมการปกครอง ซึ่งเป็นองค์กรหลักที่รักษาการตามกฎหมายการทะเบียนราษฎรให้แก่ผู้ร้องทุกข์ ตลอดจน 3) กรมการปกครองเอง และทั้งนี้ องค์ความรู้จากการวิจัยนี้มี 3 ส่วน กล่าวคือ 1) ความเป็นไปได้ในการรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมายการทะเบียนราษฎร 2) ความเป็นไปได้ในการรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมายสัญชาติ และ 3) ความเป็นไปได้ในการรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมายคนเข้าเมือง

คำสำคัญ: ความช่วยเหลือทางกฎหมาย; บุคคลไร้รัฐ; จังหวัดอุบลราชธานี

¹ รองศาสตราจารย์, อาจารย์.

² Associate Professor, Lecturer.

Abstract

This article has a purpose to conclude the first step of legal aid process, for a person who comes from Ubon Ratchathani province. The complainant and family are laotian people who are totally stateless person. They were born in Laos and emigrated to Khemmarat district, Ubon Ratchathani province since 1998. At that period of time, they fled to Thailand, due to the unrest situation of their original country. After that situation, Thai state has several survey and registration period process to recognize laotian people who fled from Laos. However, the complaint and family have been missing of all registration process, and being stateless until now.

As a result of research, there are the consumers of a creation and development on factual knowledge and legal knowledge to eliminate an undocumented problem, such as: 1) the problem owner, 2) the social supporter who sent a complaint to the Department of Provincial Administration and 3) the Department of Provincial Administration, the main law enforcer of civil registration law. There are 3 significant knowledge of the research, such as: 1) the possibility of recognition of a legal personality by the civil registration law, 2) the possibility of recognition of a legal personality by the nationality law and 3) the possibility of recognition of a legal personality by the immigration law.

Keywords: Legal Aid; Stateless Persons; Ubon Ratchathani Province

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ด้วยผู้เขียนมีโอกาสดำเนินงานวิจัยเพื่อให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ร้องขอความช่วยเหลือทางกฎหมายในภาคอีสานมาตั้งแต่ พ.ศ. 2533 ดังนั้นจึงมีโอกาสดังกล่าวที่ได้รับฟังคำถามด้านการรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมายจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดอีสานมาแล้วหลายกรณี³ โดยหลายปีผ่านไป ก็มีคำร้องเพื่อขอความช่วยเหลือทางกฎหมายจากอีสานเข้ามาที่บางกอกคลินิกนิติธรรมศาสตร์ปะปราย และในปี พ.ศ. 2561 ก็ยังมีคำร้องขอความช่วยเหลือทางกฎหมายอีก 3 คำขอ ซึ่งแต่ละคำขอก็มีจำนวนหลายคนหลายครอบครัว แต่กรณีที่ทำให้ผู้เขียนสนใจมากที่สุด ก็คือคำร้องของนางสาวจุมมาลี แก้วปัญญาเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2560 เวลา 18.58 น. เป็นคำร้องผ่านกล่องข้อความของระบบเฟซบุ๊ก (Facebook) เป็นคำร้องขอความช่วยเหลือทางกฎหมาย

³ Phunthip Kanchanachitra Saisoonthorn, "Stateless People of the Northeast of Thailand: The New Challenge to Private International Lawyers," *Law Journal of the Law Faculty of Ubon Ratchathani University* 1, no. 1 (Inaugural Edition) (February 2008): 14. [In Thai]

เพราะเธอประสบปัญหาความไร้รัฐโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้ เพราะการปรากฏปัญหาดังกล่าวแก่มนุษย์ที่อาศัยในประเทศไทย ย่อมหมายถึงความผิดกฎหมายระหว่างประเทศของรัฐไทยภายใต้หลักกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยการรับรอง สถานะบุคคลตามกฎหมายให้แก่มนุษย์ ผู้เขียนจึงทำการศึกษาวินิจฉัยเพื่อแสวงหาคำวินิจฉัยในการจัดการปัญหาการ รับรองสถานะบุคคลตามกฎหมายให้แก่บุคคลตามคำร้องขอของคุณจุมมาลี ซึ่งประกอบด้วยคุณจุมมาลีเอง รวมถึง บิดาและมารดา ตลอดจนพี่อีก 4 คน รวมเป็น 7 คน ซึ่งทุกคนถือชื่อสกุลว่า “แก้วกัญญา” จึงเป็นกรณีศึกษาครอบครัว แก้วกัญญา กรณีศึกษาแก้วกัญญาน่าจะเป็นตำราทางนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ที่น่าสนใจทีเดียว ในกระบวนการ จัดการปัญหาการรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมายการทะเบียนราษฎร และนอกจากนั้น ในส่วนที่เกี่ยวกับมนุษย์ วิทยาและสังคมวิทยาก็จะน่าสนใจมากทีเดียว สำหรับคนที่สนใจเรื่องการอพยพข้ามชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อให้ความรู้ทางกฎหมายเบื้องต้นแก่คุณจุมมาลี แก้วกัญญา เพื่อจัดการปัญหาความไร้รัฐ โดยสิ้นเชิงที่ได้ประสบอยู่มาหลายสิบปี อีกทั้งเพื่อผู้สนับสนุนการพัฒนาสิทธิอันจำเป็นให้แก่ครอบครัวแก้วกัญญา

1.2.2 เพื่อสื่อสารความมีอยู่ของปัญหาคนไร้รัฐโดยสิ้นเชิง และปัญหาความไร้รัฐไร้สัญชาติที่ยัง ปรากฏอยู่ในประเทศไทย โดยเฉพาะในภาคอีสานของประเทศไทย ไปยังเหล่าผู้รักษาการตามกฎหมาย

1.2.3 เพื่อสร้างข้อเสนอต่อองค์ความรู้ไปยังสหประชาชาติ และประชาคมระหว่างประเทศ อื่น ๆ ที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับคนไร้รัฐไร้สัญชาติในประชาคมโลก

1.2.4 เพื่อแบ่งปันกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการศึกษาวินิจฉัยเพื่อให้ความช่วยเหลือทาง กฎหมายนี้ ไปยังภาควิชาการที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคณาจารย์และนักศึกษาในจังหวัดอุบลราชธานี

1.3 สมมติฐาน

รัฐไทยโดยกระทรวงมหาดไทยมีหน้าที่จัดปัญหาความไร้รัฐโดยสิ้นเชิงให้แก่มนุษย์ ซึ่งอาศัยใน ประเทศไทยและประสบปัญหาความไร้รัฐโดยสิ้นเชิง ดังนั้นเมื่อบุคคลในครอบครัวแก้วกัญญาอาศัยในอำเภอ เขมรรฐ จังหวัดอุบลราชธานี ประเทศไทย บุคคลเหล่านี้จึงมีสิทธิในการรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมายการ ทะเบียนราษฎรของรัฐไทย

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 การศึกษาวินิจฉัยนี้ มีขอบเขตทางเนื้อหา (Material Scope) เป็นงานวิจัยเพื่อแสวงหาความรู้ทางข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายเพื่อสนับสนุนการจัดการสิทธิอันจำเป็นแก่มนุษย์ที่มีปัญหาการรับรองสถานะ และสิทธิของบุคคล โจทย์วิจัยมีความชัดเจนเพื่อการศึกษาความเป็นไปได้ทางกฎหมาย (Legal Feasibility) อันเป็นสูตรการทำงาน (Know How) เพื่อการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย มีชิ้นงานวิจัยทางปริมาณ มีชิ้นงาน วิจัยเพื่องานวิจัย แต่เป็นงานวิจัยเพื่อการพัฒนา (Research for Development or R&D)

1.4.2 การศึกษาวินิจฉัยนี้ มีขอบเขตทางบุคคล (Personal Scope) เป็นงานวิจัยเพื่อบุคคลกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวอย่างของบุคคลเชื้อสายลาวจำนวนมากที่ประสบปัญหาเดียวกันในภาคอีสานของประเทศไทย ซึ่งยัง ประสบปัญหาความไร้รัฐโดยสิ้นเชิง

1.4.3 การศึกษาวิจัยนี้ มีขอบเขตทางเวลา (Time Scope) เป็นการศึกษาเรื่องราวของมนุษย์เชื้อสายลาวที่เกิดในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และอพยพข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาอาศัยในประเทศไทยเมื่อราว พ.ศ. 2530 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ลาวมีความไม่สงบในประเทศ อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากเสรีนิยมมาเป็นสังคมนิยม การศึกษาในบุคคลเป้าหมายจนถึงปัจจุบันและอนาคต กล่าวคือ จนปัญหาสถานะและสิทธิในการรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมายเสร็จสิ้นลง

1.4.4 การศึกษาวิจัยนี้ มีขอบเขตทางพื้นที่ (Area Scope) เป็นการศึกษาเรื่องราวของผู้ร้องทุกข์ที่เกิดในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และอาศัยในประเทศไทย ณ จังหวัดอุบลราชธานี

1.5 ระเบียบวิธีการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ของการศึกษาวิจัย คือ แนวคิดและวิธีการศึกษาในประการแรกของการทำวิจัยเพื่อให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายก็คือ การสำรวจข้อเท็จจริงเพื่อแสวงหาตัวรัฐเจ้าของตัวบุคคล (Personnel State) ในครอบครัวแก้วกัญญา ทั้งนี้ เนื่องจากว่ารัฐนี้เองย่อมมีหน้าที่ขจัดปัญหาความไร้รัฐไร้สัญชาติให้แก่คนในครอบครัวนี้ และดูแลรับรองสิทธิอันจำเป็นแก่ครอบครัวนี้ในระหว่างที่กระบวนการรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมายในสถานการณ์ทั่วไปยังไม่แล้วเสร็จ, ขั้นตอนที่ 2 คือ การแสวงหาข้อมูลกฎหมายและข้อนโยบายที่กำหนดให้รัฐที่มีจุดเกาะเกี่ยวที่แท้จริงกับครอบครัวแก้วกัญญา ทั้งนี้ เพราะข้อมูลกฎหมายและข้อนโยบายดังกล่าวย่อมมีกำลังอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดในการจัดการปัญหาความไร้รัฐไร้สัญชาติโดยสิ้นเชิงของคนในครอบครัวดังกล่าว, ขั้นตอนที่ 3 คือ โดยการศึกษาวิจัยย่อมมีลักษณะของการพัฒนาเพื่อวิจัย (Development for Research: D&R) จึงเป็นการวิจัยที่จับต้องได้ กินได้ และสร้างประโยชน์ได้โดยพลัน มิใช่เพียงงานวิจัยเชิงเอกสารและไร้เป้าหมายที่ชัดเจนในเชิงบุคคล หรืออาจกล่าวในภาษาวิจัยเพื่อให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย ก็ย่อมมีลักษณะของการวิจัยเพื่อกำหนดขั้นตอนการพัฒนาสิทธิในการรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมายตามที่กำหนดโดยกฎหมายและนโยบายของรัฐไทยหรือรัฐต่างประเทศอื่นที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยย่อมจะนำไปสู่การนับหนึ่งสำหรับครอบครัวแก้วกัญญาและบุคคลในสถานการณ์เดียวกัน และขั้นตอนที่ 4 คือ การศึกษาถึงอุปสรรคที่ทำให้กฎหมายและนโยบายของรัฐไทยและรัฐต่างประเทศที่เกี่ยวข้องไม่อาจมีผลขจัดปัญหาความไร้รัฐไร้สัญชาติของคนในกรณีศึกษา และในขั้นตอนนี้เอง การผลิตองค์ความรู้เพื่อจัดการอุปสรรคนี้ย่อมจะต้องมีขึ้น เมื่อข้อมูลกฎหมายและข้อนโยบายถูกปฏิเสธโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐที่รักษาการตามกฎหมาย ซึ่งโดยปกติก็ไม่น่าจะเกิดขึ้น แต่หากเกิดขึ้นก็จะทำให้นักวิจัยค้นพบสาเหตุที่การปฏิบัติตามกฎหมายและนโยบายไม่อาจสัมฤทธิ์ผลได้

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทำให้ทราบถึงการปรากฏตัวขององค์ความรู้ทางกฎหมายเบื้องต้นเพื่อคุณจุมมาลีและครอบครัว ซึ่งประสบปัญหาความไร้รัฐโดยสิ้นเชิง ตลอดจนบุคคลในสถานการณ์เดียวกัน คุณจุมมาลี แก้วกัญญา จะเห็นว่าคนไร้รัฐโดยสิ้นเชิงจะมีความรู้ความเข้าใจในกฎหมายเพื่อจัดการปัญหาความไร้รัฐโดยสิ้นเชิงที่ประสบอยู่มา

1.6.2 ทำให้ทราบว่าผู้รักษาการตามกฎหมาย โดยเฉพาะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งรักษาการตามกฎหมายไทยว่าด้วยการทะเบียนราษฎร อันเป็นกลไกของรัฐไทยในการขจัดปัญหาความไร้รัฐของมนุษย์ในสังคมไทย ตลอดจนสภาความมั่นคงแห่งชาติ รับทราบถึงความมีอยู่ของปัญหาคนไร้รัฐโดยสิ้นเชิง

หรือปัญหาความไร้รัฐไร้สัญชาติที่ยังปรากฏอยู่ในประเทศไทย ซึ่งสร้างปัญหาความไม่มั่นคงของมนุษย์ในประเทศไทย จึงเกิดความมั่นคงของด้านประชากรของประเทศไทยและเพื่อสันติสุขของมนุษย์ในประเทศไทย

1.6.3 ทำให้ทราบว่าองค์การสหประชาชาติ และประชาคมระหว่างประเทศอื่น ๆ ที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับคนไร้รัฐไร้สัญชาติในประชาคมโลกรับทราบถึงปัญหาความไร้รัฐโดยสิ้นเชิงของคนในครอบครัวแก้วกัญญา และอาจมีโอกาสให้ข้อเสนอแนะต่อรัฐไทยหรือรัฐต่างประเทศที่มีจุดเกาะเกี่ยวที่แท้จริงกับคนในครอบครัวแก้วกัญญา

1.6.4 ทำให้ทราบถึงการปรากฏตัวขององค์ความรู้จากการแบ่งปันในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการศึกษาวิจัยเพื่อให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายนี้ ในระหว่างภาควิชาการที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคณาจารย์และนักศึกษาในจังหวัดอุบลราชธานี

2. ผลการวิจัย

2.1 สถานการณ์ด้านข้อเท็จจริงที่ค้นพบ

2.1.1 ความเป็นมาของคุณจุมมาลีและครอบครัวแก้วกัญญา

โดยการสอบปากคำเบื้องต้น คุณจุมมาลีทราบจากบิดาและมารดาซึ่งเลี้ยงเธอมาว่า เธอเกิดเมื่อ พ.ศ. 2530 ณ บ้านซึ่นาค เมืองโขง แขวงจำปาศักดิ์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า ส.ป.ป. หรือประเทศลาว ซึ่งเป็นการเกิดนอกโรงพยาบาล จึงไม่มีการออกหนังสือรับรองการเกิด ตามกฎหมายลาวว่าด้วยการทะเบียนราษฎร บิดาชื่อว่า ถม แก้วกัญญา ซึ่งเกิดเมื่อ พ.ศ. 2493 และมารดาชื่อว่า แก้ว แก้วกัญญา ซึ่งเกิดเมื่อ พ.ศ. 2499 บิดาและมารดาเป็นคนเชื้อสายลาว ซึ่งเกิดและอาศัยอยู่ที่บ้านซึ่นาคดังกล่าวข้างต้นเช่นกัน บิดาและมารดาก็เกิดนอกโรงพยาบาล และไม่เคยได้รับการแจ้งการเกิดในทะเบียนราษฎรของรัฐลาวเช่นกัน คุณจุมมาลีมีพี่สาว 3 คน และพี่ชาย 1 คน ก็คือ 1) นางจารุณี ซึ่งเกิดเมื่อ พ.ศ. 2519, 2) นางสมหมาย ซึ่งเกิดเมื่อ พ.ศ. 2521, 3) นางสมสนธิ ซึ่งเกิดเมื่อ พ.ศ. 2525 และ 4) นายชัยชนะ แก้วกัญญา ซึ่งเกิดเมื่อ พ.ศ. 2527 พี่ทั้ง 4 คน ก็เกิดที่บ้านซึ่นาค เมืองโขง แขวงจำปาศักดิ์ ประเทศลาว เช่นเดียวกับนางสาวจุมมาลี เรารู้ข้อเท็จจริงจากปากคำของนางสาวจุมมาลีต่อมาว่า เมื่อราว พ.ศ. 2531 มีการย้ายถิ่นของครอบครัวแก้วกัญญาจากประเทศลาวมาสู่ประเทศไทย ครอบครัวแก้วกัญญาทุกคนได้อพยพเข้ามาในประเทศไทย โดยข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาทางด้านอำเภอเขมราฐ ในขณะที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย บิดาของคุณจุมมาลีมีอายุ 38 ปี ส่วนมารดามีอายุ 32 ปี ในขณะที่นางจารุณี พี่สาวคนที่ 1 ของจุมมาลีมีอายุ 12 ปี นางสมหมาย พี่สาวคนที่ 2 มีอายุ 10 ปี นางสมสนธิ พี่สาวคนที่ 3 มีอายุ 6 ปี นายชัยชนะ พี่ชายของนางสาวจุมมาลีมีอายุ 4 ปี ส่วนจุมมาลี มีอายุเพียง 1 ปี สาเหตุที่เข้ามา ก็เพราะความยากจน คิดว่า มาอยู่ที่ไทยจะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ไม่ได้มีสาเหตุมาจากความไม่สงบในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวแต่อย่างใด เมื่อเข้ามาถึงอำเภอเขมราฐ ประเทศไทย เมื่อราว พ.ศ. 2531 ครอบครัวแก้วกัญญาได้มาปลูกกระท่อมเพื่ออาศัยอยู่ในที่ดินของ ร.ต.ต. เดชา วงศ์เมืองแสน แล้วต่อมา ก็ย้ายไปอาศัยอยู่ในที่ดินของนางก้าน ทิพมูล แล้วก็ย้ายกลับมาอยู่ในที่ดินของ ร.ต.ต. เดชา วงศ์เมืองแสนอีก จนกระทั่ง ร.ต.ต. เดชาได้ขายที่ดิน จึงได้ย้ายออก แล้วซื้อที่ดินปลูกบ้าน ซึ่งเป็นที่อยู่ปัจจุบัน การซื้อที่ดินครั้งนี้ เกิดขึ้นตอนนางสาวจุมมาลีมีอายุประมาณ 15 ปี ซื้อ ด้วยเงินที่ไม่มากมายอะไร เพราะที่ดินตรงนั้นไม่มีหลักฐานอะไร น้ำก็จะท่วมบ้านทุกปี ขนของหนักน้ำกันทุกปีเช่นกัน เรื่องราวของการศึกษานั้น จุมมาลีรวมถึง

พี่สาวพี่ชายได้เข้าเรียนที่โรงเรียนบ้านเหนือเขมรรัฐ ด้วยความกรุณาของอาจารย์อนงค์ วงศ์เมืองแสน พาไปสมัครเรียน อาจารย์อนงค์เป็นภรรยาของ ดาบตำรวจ เดชา วงศ์เมืองแสน เจ้าของที่ดิน ซึ่งอาศัยอยู่ในช่วงแรกที่เข้ามาในประเทศไทย ทุกคนก็ได้เรียนจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ดังนั้น คนชั้นบุตรของครอบครัวแก้วกัญญาจึงใช้ภาษาไทยได้ทั้งพูดอ่านเขียน และดีกว่าภาษาลาวที่ทำได้เพียงพูดเท่านั้น ส่วนบิดาและมารดานั้น อ่านไม่ออกเขียนภาษาไทยไม่ได้ แต่พูดภาษาไทยกลางได้ แต่ไม่ค่อยมากในส่วนภาษาลาว ทั้งบิดาและมารดาพูดได้คล่อง เพราะเป็นภาษาแม่ของท่านทั้งสอง แต่สำหรับการเขียนภาษาลาวนั้น บิดาเขียนภาษาลาวไม่ได้ แต่มารดาเขียนภาษาลาวได้บ้าง ในเรื่องข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของคนในครอบครัวแก้วกัญญา บิดาและมารดาก็ปลูกผัก หาปลาขายบ้าง รับจ้างบ้าง แล้วแต่ฤดูกาล ส่วนนางสาวจุมมาลีก็ทำงานรับจ้างบ้าง ถ้ามีคนจ้างเธอก็คิดว่าเพราะเรียนจบแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และไม่ใช่คนสัญชาติไทย และยังไม่มีเอกสารรับรองตัวบุคคล จึงค่อนข้างลำบาก ใช้ชีวิตอยู่แต่ในเขตอำเภอ ไปไหนไม่ได้ เพราะกลัวถูกจับ⁴

2.1.2 ความพยายามของคุณจุมมาลีและครอบครัวแก้วกัญญาที่จะขอให้รัฐไทยจัดปัญหาความไร้รัฐโดยสิ้นเชิง

ใน พ.ศ. 2547 สมาชิกบางส่วนของครอบครัวแก้วกัญญาไปขอรับการสำรวจและบันทึกในทะเบียนประวัติแรงงานต่างด้าวไร้ฝีมือ (ท.ร.38/1) ตามกฎหมายไทยว่าด้วยการทะเบียนราษฎร ซึ่งเป็นไปตามมติคณะรัฐมนตรีที่เริ่มเมื่อ พ.ศ. 2547 เพื่อแรงงานไร้ฝีมือเข้าเมืองผิดกฎหมายจากประเทศเมียนมา/สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว/ประเทศกัมพูชาเท่านั้น เมื่อผู้ใหญ่บ้านแจ้งให้คนต่างด้าวในหมู่บ้านไปขึ้นทะเบียนก็มีเพียงนางสาวจุมมาลี มารดาและเหล่าพี่สาวที่ไปขึ้นทะเบียน ส่วนบิดาไม่ไป โดยให้เหตุผลว่า แก่แล้ว ส่วนพี่ชายก็ทำงานเลยไม่ได้ไป ในขณะที่ถูกบันทึกใน ท.ร. 38/1 นางสาวจุมมาลีมีอายุเพียง 17 ปี แต่อย่างไรก็ตามเอกสารดังกล่าวที่ได้รับมาในวันนั้นก็สูญหายไปเมื่อน้ำท่วมบ้าน⁵ ในเวลาต่อมา คณะรัฐมนตรียอมรับรองสิทธิในการรับการสำรวจและบันทึกสถานะบุคคลภายใต้ยุทธศาสตร์เพื่อการจัดการสถานะและสิทธิให้แก่คนที่มีปัญหาสถานะบุคคลที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมานานแล้ว ซึ่งผู้ทรงสิทธิในยุทธศาสตร์การจัดการปัญหาสถานะและสิทธิของบุคคลตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2548 โดยการตีความของกรมการปกครองก็คือ 1) ชนกลุ่มน้อยที่เข้ามาอาศัยอยู่เป็นเวลานาน แต่ตกลสำรวจจากการจัดทำทะเบียนประวัติชนกลุ่มน้อยในอดีต ซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่เข้ามาในประเทศไทยก่อนวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2542 และอาศัยอยู่ต่อเนื่องในประเทศไทย, 2) กลุ่มเด็กหรือบุคคลที่ศึกษาเล่าเรียนในสถานศึกษา ซึ่งเป็นผู้เข้ามาในประเทศไทยก่อนวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2548, 3) กลุ่มคนไร้รากเหง้า ซึ่งเป็นผู้เข้ามาในประเทศไทยก่อนวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2548, 4) กลุ่มคนที่ทำคุณประโยชน์ให้กับประเทศไทย ซึ่งเป็นผู้เข้ามาในประเทศไทยก่อนวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2548 และ 5) บุตรของบุคคลดังกล่าวที่เกิดและอาศัยอยู่ในประเทศไทยด้วย⁶

⁴ Jummalee Keawkanya, interview by Phunthip Kanchanachitra Saisoonthorn, Ubon Ratchathani, February 4-20, 2018. [In Thai]

⁵ Ibid.

⁶ The Cabinet, "Cabinet Resolution for Management of Personal Rights and Status," January 18, 2005. [In Thai]

เมื่อ พ.ศ. 2552 นางสาวจุมมาลีและครอบครัวแก้วักัญญาไปขอรับการสำรวจและบันทึกในทะเบียนประวัติประเภทบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียนตามแบบ ท.ร. 38 ก. แต่ต่อมา เมื่อคนที่ไปขอรับการสำรวจพร้อมกัน ถูกบันทึกแล้วในแบบ ท.ร.38 ก แต่นางสาวจุมมาลีและครอบครัวแก้วักัญญากลับไม่ได้รับการบันทึกและออกบัตรประจำตัวบุคคลแต่อย่างใด⁷

เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2560 สำนักกฎหมายพิทักษ์สิทธิของมูลนิธิกระจกเงา เชียงราย จึงเข้าให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่นางสาวจุมมาลี โดยหนังสือถึงอธิบดีกรมการปกครอง เรื่องขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบและพิจารณาการจัดทำทะเบียนประวัติบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน กรณีนางสาวจุมมาลี แก้วักัญญา และอีกหลายครอบครัว รวม 120 คน สิ่งที่ส่งมาด้วยก็คือใบตอบรับการสำรวจเพื่อจัดทำทะเบียนประวัติตามแบบ 89/1 จำนวน 1 ฉบับ ลงนามโดย นายสมชาติ พิพัฒน์ธราดล หัวหน้าสำนักกฎหมายเพื่อการพิทักษ์สิทธิ มูลนิธิกระจกเงา⁸ ภายต่อมา เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2561 ปราบกฏมีเทศบาลมีคำสั่งให้นางลัดดา เจษฎาพาณิชย์ นายกเทศมนตรีตำบลเขมราฐ ซึ่งคณะกรรมการนี้ประกอบด้วย 1) นายวิชัย ชำนาญเวช หัวหน้าฝ่ายอำนวยการ เป็นประธานกรรมการ, 2) นายวุฒิชัย ศุภลักษณ์ นักจัดการงานทะเบียนและบัตรปฏิบัติการ เป็นกรรมการ และ 3) นางจิตติมา วงศ์พุทธะ นิติกรปฏิบัติการ เป็นกรรมการและเลขานุการ เพื่อทำหน้าที่แสวงหาข้อเท็จจริงเพื่อคนในสถานการณ์ดังกล่าวนางสาวจุมมาลีและครอบครัวแก้วักัญญา ยังทำโดยคณะกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริง การจัดทำทะเบียนประวัติบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน⁹

เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2561 นายยุทธชัย จะจู่ แห่งสำนักกฎหมายพิทักษ์สิทธิของมูลนิธิกระจกเงา เชียงราย ได้ยกร่างหนังสือเพื่อให้นางสาวจุมมาลีลงนามถึงผู้รักษาการตามกฎหมาย 4 ท่านกล่าวคือ 1) อธิบดีกรมการปกครอง, 2) นายอำเภอเขมราฐ, 3) นายทะเบียนท้องถิ่นเทศบาลตำบลเขมราฐ และ 4) อาจารย์วินัส สีสุข ผู้เชี่ยวชาญกฎหมายการทะเบียนราษฎรและสัญชาติของกรมการปกครอง ขอให้ตระหนักว่าอธิบดีกรมการปกครองทำหน้าที่เป็นนายทะเบียนกลางตามกฎหมายไทยว่าด้วยการทะเบียนราษฎร¹⁰ นอกจากนี้ ก็ได้มีการร้องทุกข์ไปยังคุณเตือนใจ ดีเทศน์ ประธานคณะกรรมการด้านสถานะบุคคล สิทธิกลุ่มชาติพันธุ์ และชนเผ่าพื้นเมืองอีกด้วย หนังสือนี้มีเป้าหมายเพื่อขอแจ้งปัญหาการไม่ปฏิบัติตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการสำรวจและจัดทำทะเบียนประวัติบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน พ.ศ. 2548 และมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2548 เรื่องกลุ่มบุคคลที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยและอาศัยอยู่เป็นเวลานาน ตลอดจนหนังสือสำนักทะเบียนกลางด่วนมาก¹¹ หนังสือดังกล่าวที่นางสาวจุมมาลีมีไปยังเหล่าผู้รักษาการตาม

⁷ Jummalee Keawkanya, interview by Phunthip Kanchanachittra Saisoonthorn, Ubon Ratchathani, February 4-20, 2018. [In Thai]

⁸ Law Office for Right Protection of Mirror Fondation, "Request for the Inspection and the Registration in Thai State Databases for Unregistered Person: The Cases of Jummalee Keawkanya and 120 Families," March 14, 2017. [In Thai]

⁹ Subdistrict Municipality of Khemarat, "The Nomination of the Commission for Inspection of Thai State Registration for Unregistered Persons," January 18, 2018. [In Thai]

¹⁰ Law Office for Right Protection of Mirror Fondation, "Jummalee Keawkanya, Complaint Letter on Personal Problem," March 13, 2018. [In Thai]

¹¹ General Register Office of DOPA, "Profile Registration for Unregistered Person to Provincial Registrar of All Provinces and Registrar of Bangkok Metropolitan Administration," October 10, 2014. [In Thai]

กฎหมายการทะเบียนราษฎร และไปยังคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติระบุถึงพยานเอกสารสำคัญจำนวน 6 ฉบับที่ยืนยันว่า นางสาวจุมมาลีอาศัยอยู่ในประเทศไทยก่อนการสำรวจตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2548 ซึ่งเอกสารสำคัญดังกล่าวก็คือ 1) สำเนาแบบสำรวจเพื่อจัดทำทะเบียนสำหรับบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียนทางทะเบียน หรือแบบ 89 เล่มที่ 2 เลขที่สำรวจ 26 วันที่สำรวจ 3 เมษายน พ.ศ. 2554 สถานที่สำรวจท้องถิ่น เทศบาลตำบลเขมราฐ พร้อมสำเนาสอบปากคำพยาน หรือ ป.ค.14, 2) สำเนาใบตอบรับการสำรวจเพื่อจัดทำทะเบียนประวัติฯ แบบ 89/1, 3) สำเนาทะเบียนนักเรียนโรงเรียนอนุบาลบ้านเหนือเขมราฐ เข้าเรียน 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2538 วันที่จำหน่าย วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2543, 4) สำเนาใบรับรองครูประจำชั้น ประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนอนุบาลบ้านเหนือเขมราฐ, 5) สำเนาใบรับรองครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และ 6) ลำดับหนังสือเพื่อดำเนินการกรณีของนางสาวจุมมาลี แก้วกัญญา ต่อมาสำนักทะเบียนท้องถิ่นเทศบาลตำบลเขมราฐ ได้มีหนังสือถึงนางสาวจุมมาลี แก้วกัญญา อ้างถึงหนังสือของนางสาวจุมมาลีลงวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2561 เรื่อง ขอแจ้งปัญหาการไม่ปฏิบัติตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการสำรวจและจัดทำทะเบียนประวัติบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียนฯ หนังสือเทศบาลดังกล่าวแจ้งถึงการแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงการจัดทำทะเบียนประวัติบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน จำนวน 120 ราย และสำนักทะเบียนท้องถิ่นเทศบาลตำบลเขมราฐอยู่ในระหว่างสอบหาข้อเท็จจริง หนังสือนี้ลงนามโดยนายจรูญ ขวัญหวัณ นายทะเบียนท้องถิ่นเทศบาลตำบลเขมราฐ¹² เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2561 นายยุทธชัย จะจูง แห่งสำนักกฎหมายพิทักษ์สิทธิของมูลนิธิกระจกเงา เชียงราย ได้ยกร่างหนังสือเพื่อให้นางสาวจุมมาลีส่งหนังสือขอทราบความคืบหน้าในการดำเนินการตรวจสอบข้อเท็จจริงของบุคคลที่ได้รับการสำรวจทะเบียนประวัติบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน (แบบ 89) ถึงนายทะเบียนท้องถิ่นเทศบาลตำบลเขมราฐ อ้างถึงหนังสือของตนเมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2561 เช่นกัน และเตือนว่าระยะเวลาล่วงเลยมา 33 วันแล้วนับตั้งแต่วันที่เธอได้ยื่นพยานหลักฐานไว้ ณ สำนักทะเบียนท้องถิ่นเทศบาลตำบลเขมราฐ เธอจึงอยากทราบว่า กรณีของเธอได้มีการตรวจสอบแล้วหรือไม่ และจะมีการเรียกเธอไปให้ข้อเท็จจริงเมื่อใด¹³

2.2 สถานการณ์ด้านข้อกฎหมายที่ค้นพบ

2.2.1 สาเหตุแห่งปัญหาความไร้รัฐโดยสิ้นเชิงของคุณจุมมาลีและคนในครอบครัวแก้วกัญญา

คำว่าคนไร้รัฐนั้น มีความหมายถึงคนที่ตกหล่นจากการยอมรับของรัฐอธิปไตย ทั้งนี้ เพราะโดยหลักกฎหมายระหว่างประเทศทั่วไป รัฐย่อมปรากฏตัวขึ้นเมื่อมีข้อเท็จจริงว่า หน่วยงานปกครองหนึ่งได้แสดงให้เห็นปรากฏว่ามีอำนาจอธิปไตยที่สูงสุดเหนือดินแดนและประชากร ดังนั้น เมื่อไม่มีรัฐใดยอมรับที่จะเป็นรัฐเจ้าของตัวบุคคลของเอกชนใด เอกชนนั้นจึงไร้ความคุ้มครองของรัฐโดยสิ้นเชิง จะเห็นว่าเมื่อไม่ปรากฏว่าคุณจุมมาลีและคนในครอบครัวแก้วกัญญาได้รับการรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมายการทะเบียนราษฎรของรัฐไทยหรือรัฐใดบนโลก ดังนั้นบุคคลดังกล่าวจึงมีสถานะเป็นคนไร้รัฐโดยสิ้นเชิง เมื่อพวกเขาเกิดในประเทศลาว เขาก็ควรจะได้

¹² Local Registration Office of Khemarat Subdistrict, “Profile Registration of Unregistered Person,” March 26, 2018. [In Thai]

¹³ Law Office for Right Protection of Mirror Fondation, “Jummalee Keawkanya, Complaint Letter on Personal Problem,” May 2, 2018. [In Thai]

รับการจดทะเบียนคนเกิดในทะเบียนราษฎรของลาว และเมื่อพวกเขาอพยพมาตั้งบ้านเรือนในประเทศไทย พวกเขา ก็ควรจะได้รับจดทะเบียนคนอยู่ในทะเบียนราษฎรของไทย

2.2.2 ผลลัพธ์ของปัญหาความไร้รัฐโดยสิ้นเชิงที่เกิดแก่คนจุมมาลีและครอบครัว

ผลลัพธ์ในสถานะบุคคลตามกฎหมายในสถานการณ์ทั่วไปมี 3 ประการ กล่าวคือ 1) การตกลงจากการสำรวจและบันทึกในทะเบียนราษฎรของไทยตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2548 ย่อมนำไปสู่ปัญหาความไร้การรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมายว่าด้วย การทะเบียนราษฎร¹⁴ อันทำให้คนที่ตกอยู่ในปัญหานี้ถูกเรียกว่าคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล (Undocumented Person) หรือกรมการปกครองไทยเรียกบุคคลในสถานการณ์ดังกล่าวว่าบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน ไม่มีสถานะราษฎร (Civilian) หรือพลเมือง (Citizen) โดยรัฐเจ้าของทะเบียนราษฎรใดเลย 2) การไม่ถูกบันทึกในทะเบียนราษฎรของลาวใดเลย บนโลกย่อมนำไปสู่ความไร้การรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมายสัญชาติ อันทำให้คนที่ตกอยู่ในปัญหานี้ถูกเรียกว่าคนไร้สัญชาติ เพราะไม่มีรัฐใดเลยบนโลกยอมรับเป็นรัฐเจ้าของสัญชาติ (State of Nationality) และรับรองสถานะคนสัญชาติ ให้เพื่อแสดงตน เมื่อไม่อาจแสดงตนเป็นคนสัญชาติในทุกประเทศบนโลก พวกเขาจึงมีสถานะเป็นคนต่างด้าวในทุกประเทศบนโลก และ 3) เมื่อไม่มีรัฐใดเลยบนโลกรับรองสถานะคนสัญชาติ พวกเขาจึงประสบปัญหาความไร้สถานะบุคคลตามกฎหมายคนเข้าเมือง อันทำให้คนที่ตกเป็นคนผิดกฎหมายคนเข้าเมืองในทุกประเทศบนโลก ทั้งนี้ เพราะโดยหลักกฎหมายคนเข้าเมืองสากล เมื่อบุคคลไม่มีสถานะคนสัญชาติก็ต้องถูกถือเป็นคนต่างด้าว และเมื่อเป็นคนต่างด้าวก็ต้องมีวีซ่า (Visa) ซึ่งเป็นเอกสารแสดงสิทธิเข้าเมืองและสิทธิอาศัยในประเทศที่ตนปรากฏตัว และเมื่อคนในครอบครัวแวก์กัญญาไม่มีเอกสารดังกล่าว บุคคลเหล่านั้นก็จะมีสถานะเป็นคนเข้าเมืองไทยแบบผิดกฎหมาย และคนอาศัยในไทยแบบผิดกฎหมาย

2.2.3 ประเภทของความไร้สัญชาติของคนในครอบครัวแวก์กัญญา

โดยวิเคราะห์ต่อไปว่าคนในครอบครัวแวก์กัญญาจัดเป็นคนไร้สัญชาติที่พบในประเทศไทย ประเภทคนไร้สัญชาติซึ่งยังไร้สถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรของรัฐ ซึ่งเรามักเรียกว่าคนไร้รัฐ (Stateless People) หรือคนไร้ทั้งรัฐและสัญชาติ เพราะพวกเขาไร้การรับรองใด ๆ จากรัฐ จึงตกเป็นทั้งคนไร้การรับรองตามกฎหมายการทะเบียนราษฎรและตามกฎหมายสัญชาติ พิจารณาได้ว่าหากคนในครอบครัวแวก์กัญญาได้รับการบันทึกในทะเบียนประวัติประเภทบุคคลไม่มีสถานะทางทะเบียนตามที่พวกเขาร้องขอ พวกเขาก็จะมีสถานะเป็นคนไร้สัญชาติ ซึ่งได้รับการบันทึกการสถานะบุคคลแล้วในทะเบียนราษฎรของรัฐ หรือเรียกสั้น ๆ ว่าคนมีรัฐแต่ไร้สัญชาติ ความเป็นคนมีรัฐก็เนื่องจากการที่รัฐไทยบันทึกพวกเขาในทะเบียนราษฎรของรัฐไทย ซึ่งหมายความว่ารัฐนี้ยอมรับเป็นรัฐเจ้าของตัวบุคคลของตัวบุคคลของพวกเขา แต่ยังไม่ยอมรับที่จะเป็นรัฐเจ้าของสัญชาติ พวกเขาจึงมีสถานะเป็นคนไร้สัญชาติ (Nationality-less People) ต่อไป

¹⁴ Regulation of the Central Registration Office on Survey and Registration Registration for Persons with no Registration Status B.E. 2548, Article 8 (1) Para 2, Ratchakittha Book 125 Section 38 n (February 2008): 13/25 and Article 16, Ratchakittha Book 108 Section 203/Special Copies (November 1991): 97/22. [In Thai]

2.2.4 ความเป็นไปได้ทางกฎหมายที่จะบันทึกคนในครอบครัวแก้วกัญญาในทะเบียนราษฎร ของประเทศไทย

โดยหลักกฎหมายการทะเบียนราษฎรสากล ซึ่งปรากฏตัวในกฎหมายของประเทศไทยว่าด้วยการทะเบียนราษฎร เราอาจวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมายการทะเบียนราษฎรให้แก่คนในครอบครัวจุมมาลีดังนี้คือ 1) เมื่อคนในครอบครัวจุมมาลีไม่มีข้อเท็จจริงที่ฟังได้ว่าเป็นคนที่มีสิทธิในสัญชาติไทย หรือเป็นคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตให้เข้าเมืองถูกกฎหมายและอาศัยอยู่ในลักษณะถาวรตามกฎหมายคนเข้าเมือง¹⁵ พวกเขาจึงไม่อาจถูกบันทึกในทะเบียนบ้านประเภทคนอยู่ถาวร (ท.ร. 14) ตามกฎหมายทะเบียนราษฎร 2) เมื่อคนในครอบครัวแก้วกัญญาไม่มีข้อเท็จจริงที่ฟังได้ว่าเป็นคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตให้เข้าเมืองถูกกฎหมายและอาศัยอยู่ในลักษณะชั่วคราวตามกฎหมายคนเข้าเมือง¹⁶ พวกเขาจึงไม่อาจถูกบันทึกในทะเบียนบ้านประเภทคนอยู่ชั่วคราวตามแบบ ท.ร. 13 ตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎร อันทำให้มีสิทธิในบัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทยตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎร มีข้อสังเกตว่า โดยหลักกฎหมายคนเข้าเมืองนั้น คนที่มีสิทธิอาศัยชั่วคราวตามกฎหมายคนเข้าเมืองนั้น อาจจะมีสถานะเป็นคนเข้าเมืองถูก หรือคนเข้าเมืองผิดก็ได้ บุคคลในทั้ง 2 ลักษณะก็จะถูกบันทึกใน ท.ร.13 หากได้รับ สิทธิอาศัยชั่วคราวตามกฎหมายคนเข้าเมือง¹⁷ 3) เมื่อคนในครอบครัวแก้วกัญญามีข้อเท็จจริงฟังได้ว่าเป็นคนต่างด้าวที่รอการส่งออกนอกประเทศไทย ซึ่งแม้จะไม่ได้รับอนุญาตให้ทั้งสิทธิเข้าเมืองและสิทธิอาศัยตามกฎหมายคนเข้าเมือง การรอการส่งออกนอกประเทศไทยในปัจจุบันนั้นเป็นไปตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 มาตรา 54 วรรค 2 และ 3 ซึ่งความเป็นไปได้มีหลายสาเหตุ และเมื่อคนต่างด้าวที่รอการส่งออกนอกประเทศไทย ตกเป็นคนไร้รัฐโดยสิ้นเชิง พวกเขาก็ควรได้รับการบันทึกการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎร ซึ่งจะเป็เพียงการบันทึกการสำรวจข้อเท็จจริงอันแสดงจุดเกาะเกี่ยวระหว่างรัฐและบุคคล เป็นการรับรองมนุษย์ หรือเป็นการรับรองความเป็นบุคคลตามกฎหมาย หรือเป็นการบันทึกภูมิลำเนาตามกฎหมายเอกชนของบุคคล เป็นการบันทึกถึงถิ่นที่อยู่อันเป็นแหล่งสำคัญตามเจตนาของเอกชนผู้ไร้สัญชาติเอง ซึ่งโดยทางปฏิบัติของประเทศไทย รัฐนี้ก็ออกเอกสารรับรองตัวบุคคลให้แก่คนไร้รัฐไร้สัญชาติ หรือคนเสมือนไร้รัฐไร้สัญชาตินี้ 2 ลักษณะ กล่าวคือ 1) แบบพิมพ์ประวัติตามกฎหมายทะเบียนราษฎร ซึ่งมีชื่อว่า ท.ร. 38 ก ในกรณีที่แสดงตนต่อรัฐไทยในสถานะคนไร้รัฐ หรือ ท.ร. 38/1 ในกรณีที่แสดงตนต่อรัฐไทยในสถานะแรงงานต่างด้าว และ 2) บัตรประจำตัวบุคคลที่ออกตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎร ซึ่งก็คือบัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทยตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการจัดทำบัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มี

¹⁵ Civil Registration Act B.E. 2534, Article 36, Ratchakitcha Book 12 Section 38 ก (February 2008): 13/25 and Regulation of the Central Registration Office on the Preparation of Civil Registration B.E. 2535, Ratchakitcha Book 125/Special Section 180 ง (November 2008): 1/26. [In Thai]

¹⁶ Civil Registration Act B.E. 2534, Article 38, Ratchakitcha Book 12 Section 38 ก (February 2008): 13/25 and Regulation of the Central Registration Office on the Preparation of Civil Registration B.E. 2535, Ratchakitcha Book 125/Special Section 180 ง (November 2008): 1/26. [In Thai]

¹⁷ Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560, Article 2, Ratchakitcha Book 134 Section 40 ก (April 6, 2017): 3. [In Thai]

สัญชาติไทย พ.ศ. 2547¹⁸ สำหรับแรงงานต่างด้าว หรือบัตรบุคคลไม่มีสถานะทางทะเบียนตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการสำรวจและจัดทำทะเบียนสำหรับบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน พ.ศ. 2548¹⁹ สำหรับคนไร้รัฐ โดยจะเห็นได้ว่าหากรัฐไทยยอมรับที่จะไม่ส่งคนในครอบครัวแก้วกัญญาออกจากประเทศไทย ก็มีความเป็นไปได้ทางกฎหมายที่จะบันทึกคนดังกล่าวในทะเบียนประวัติตามกฎหมายไทยว่าด้วยการทะเบียนราษฎร ความเป็นมนุษย์ไร้รัฐที่อาศัยบนดินแดนของรัฐไทยเป็นข้อเท็จจริงเพียงพอที่รัฐไทยโดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยจะบันทึกพวกเขาในทะเบียนราษฎรของรัฐไทย ซึ่งบทกฎหมายที่มีผลในปัจจุบันที่รองรับการจัดการเพื่อขจัดปัญหาความไร้รัฐของคนในครอบครัวแก้วกัญญา ก็คือพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534 ซึ่งถูกแก้ไขและเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2551 มาตรา 38 วรรค 2 นั้นเอง

2.2.5 สิทธิในการรอกการส่งออกนอกประเทศไทยของคนในครอบครัวแก้วกัญญา

ผู้เขียนพบว่าในความเป็นจริงมีการอพยพข้ามแดนจากลาวเข้ามาในไทยตลอดมา ซึ่งอาจจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม กล่าวคือ 1) คนที่อพยพเข้ามาตั้งแต่วันที่รัฐไทยจะมีพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2470, 2) คนที่อพยพเข้ามาหลังจากที่ประเทศไทยประกาศใช้ พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2470 และอาศัยอยู่มานานจนกลมกลืนกับสังคมไทย และ 3) คนที่เพิ่งอพยพเข้ามาอาศัยในประเทศไทย แต่สำหรับคนในครอบครัวแก้วกัญญานั้น จัดเป็นคนเชื้อสายลาวที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากในประเทศไทยหลังการปิดประตูเมืองไทยโดยพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2470 แต่อาศัยมานานจนกลมกลืนกับสังคมไทย บิดาและมารดาจัดเป็นคนอพยพรุ่นแรก ในขณะที่บุตร ซึ่งก็คือคุณจุมมาลีและพี่ทั้งหมดจัดเป็นคนอพยพรุ่นสองจากลาว ซึ่งคนทั้งหมดมีความกลมกลืนทางวัฒนธรรมภาษาอยู่แล้วกับอีสานของประเทศไทย และเหล่าบุตรทั้งหลายมีความกลมกลืนกับภาษาไทยจนอ่านออกเขียนภาษาไทยได้ และคนชั้นเหล่านี้มีสิทธิและสถานะคนสัญชาติไทย ทั้งนี้ เพราะมีการก่อตั้งครอบครัวกับคนสัญชาติไทย ซึ่งทางปฏิบัติของรัฐไทยชัดเจนว่าไม่มีนโยบายความมั่นคงด้านประชากรที่จะส่งคนในสถานการณ์นี้ออกไปจากประเทศไทย

2.2.6 หน้าที่ของรัฐไทยในการรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมายของรัฐไทยว่าด้วยการทะเบียนราษฎรให้แก่คนในครอบครัวแก้วกัญญา

เมื่อพิสูจน์ได้แล้วว่าคนในครอบครัวแก้วกัญญาเป็นคนไร้รัฐที่อาศัยอยู่จริงในประเทศไทย รัฐไทยโดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ก็ย่อมมีหน้าที่บันทึกพวกเขาเหล่านี้เบื้องต้นเพื่อรับรองความเป็นบุคคลตามกฎหมายในทะเบียนประวัติตามกฎหมายไทยว่าด้วยการทะเบียนราษฎร²⁰ โดยการบันทึกดังกล่าว

¹⁸ Regulation of General Register Office of DOPA on Issuing of Identification Card for Non-Thai Persons B.E. 2547, Ratchakittha Book 125 Special Copies 174 ง (November 2008): 2/11 and Civil Registration Act B.E. 2534, Article 8/1, Ratchakittha Book 125 Section 38 ก (February 2008): 13/25. [In Thai]

¹⁹ Regulation of General Register Office of DOPA on Survey and Profile Registration for Unregistered Persons B.E. 2548 and Civil Registration Act B.E. 2534, Article 8/1, Ratchakittha Book 125 Section 38 ก (February 2008): 13/25. [In Thai]

²⁰ Phunthip Kanchanachittra Saisoonthorn, "Possibility of Elimination of Statelessness for Human being in Thai Society: Experience of Thai State," Academic Seminar of Faculty of Law, Thammasat University, Bangkok, December 17, 2007. 47. [In Thai]

พวกเขาก็จะมีสถานะเป็นราษฎรไทยประเภทหนึ่งของรัฐไทย²¹ ขอให้ตระหนักว่าเมื่อรัฐไทยยอมรับคนไร้รัฐในทะเบียนบุคคลของรัฐไทย ก็เท่ากับรัฐไทยแสดงตนเป็นรัฐเจ้าของตัวบุคคล (Personal State) ของคนไร้รัฐผู้นั้น ผลของการกระทำนี้ของรัฐไทยจึงทำให้ความไร้รัฐโดยสิ้นเชิงของคนในครอบครัวแก้วกัญญาสิ้นสุดลง คงเหลือแต่ปัญหาความเป็นคนเข้าเมืองผิดกฎหมายและปัญหาความไร้สัญชาติ ซึ่งจะต้องแก้ไขต่อไป

2.2.7 ความเป็นไปได้ทางกฎหมายที่รัฐไทยจะแก้ไขปัญหาความไร้รัฐไร้สัญชาติให้แก่คนในครอบครัวแก้วกัญญา

เป็นความชัดเจนทางนิติศาสตร์ว่า ความเป็นมนุษย์ที่ตั้งบ้านเรือนบนดินแดนของรัฐเป็นข้อเท็จจริงที่เพียงพอที่รัฐจะใช้ในการเข้าจัดการรับรองสถานะความเป็นราษฎรของตน ไม่ว่าคนดังกล่าวจะมีการรับรองสถานะทางทะเบียนราษฎรโดยรัฐเจ้าของสัญชาติหรือไม่ และยังเป็นคนไร้รัฐโดยสิ้นเชิง รัฐไทยก็ยังคงมีความชอบธรรมที่จะเข้าจัดการปัญหาความไร้รัฐของมนุษย์กลุ่มนี้ นอกจากนั้น หากฟังข้อเท็จจริงได้ว่าคนดังกล่าวมีจุดเกาะเกี่ยวที่เข้มข้นแท้จริงกับรัฐไทย การยอมรับสถานะคนสัญชาติไทยก็เป็นไปได้ แม้คนดังกล่าวจะเกิดนอกประเทศไทย ความกลมกลืนกับประเทศไทยก็เป็นข้อเท็จจริงที่เพียงพอที่รัฐไทยจะยอมรับสิทธิและสถานะคนสัญชาติไทยภายหลังการเกิดให้แก่คนในครอบครัวแก้วกัญญา แต่อย่างไรก็ตาม กระบวนการแก้ปัญหาคความไร้สัญชาตินี้ย่อมจะมีความซับซ้อนมากขึ้น และใช้เวลามากขึ้น ซึ่งมีบทเรียนหลายครั้งของรัฐไทยในการจัดการคนอพยพจากรัฐต่างประเทศเข้ามาอาศัยอย่างกลมกลืนในประเทศไทย ฝ่ายความมั่นคงด้านการจัดการประชากรจึงน่าจะมีภูมิปัญญาที่อ้างอิงได้ในการจัดการ ตัวอย่างของบทเรียนที่สำคัญของรัฐไทยในเรื่องนี้ก็คือ การจัดการคนเชื้อสายจีนที่หนึ่งเรือสำเภามาจากประเทศจีนมาตั้งบ้านเรือนในประเทศไทยก่อน พ.ศ. 2500 และการจัดการคนเชื้อสายเวียดนามที่เดินเท้าเข้ามาในอาศัยในประเทศไทยก่อน พ.ศ. 2515

2.2.8 ความเป็นไปได้ทางกฎหมายที่จะขอให้รัฐลาวบันทึกคนในครอบครัวแก้วกัญญาในสถานะคนสัญชาติลาว

ในส่วนของทะเบียนราษฎรของรัฐลาวนั้น แม้การบันทึกคนที่มีจุดเกาะเกี่ยวกับรัฐลาวจะหยุดไปช่วงระยะเวลาหนึ่งในระหว่างที่มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองในประเทศลาว และแม้ว่าในปัจจุบัน งานทะเบียนราษฎรของรัฐลาวจะดำเนินได้ในสถานการณ์ที่ปกติ รัฐลาวก็ยังไม่บรรลุความสำเร็จที่จะนำประชากรส่วนใหญ่เข้าไว้ในทะเบียนบุคคลของรัฐที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันดังที่รัฐไทยทำได้สำเร็จแล้วในหลายปีที่ผ่านมานี้ จึงยังพบว่ายังมีประชากรที่เกิดในประเทศลาว และตั้งบ้านเรือนในประเทศลาวอีกมาก ที่ยังไม่ถูกบันทึกในทะเบียนครอบครัวของรัฐลาว และยังไม่มีการพิสูจน์ทราบตัวบุคคลที่ออกโดยรัฐลาว แต่อย่างไรก็ตาม โดยหลักกฎหมายและทางปฏิบัติของการทะเบียนราษฎรลาว รัฐลาวยอมรับที่จะบันทึกคนที่เกิดในประเทศลาว และอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนในประเทศไทย หากพิสูจน์ได้ว่า คนดังกล่าวเป็นคนเชื้อสายลาวที่เกิดในลาว หรือเป็นบุตรที่เกิดในรัฐต่างประเทศจากคนเชื้อสายลาว จะสังเกตว่ารัฐลาวเองก็ยอมรับหลักกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีลาวในการจัดการประชากรโดยกฎหมายสัญชาติ ซึ่งหมายความว่าจุดเกาะเกี่ยวที่แท้จริงกับรัฐลาวย่อมนำไปสู่การรับรองสิทธิและ

²¹ Phunthip Kanchanachitra Saisoonthorn, *Who are Thai Civilian ? and then, Non-Thai Nationals may be Recognized as Thai Civilians* (Phitsanulok: Faculty of Law Naresuan University, 2006), 70-77. (Rapee's Memorial Day, 2006). [In Thai]

สถานะคนสัญชาติลาว โดยหลักกฎหมายสัญชาติที่ยอมรับปฏิบัติกันมาในลาว เมื่อจุมมาลีและครอบครัวแก้วกัญญา ในรุ่นแรกเป็นบุคคลที่เกิดในลาว และต่อมาจึงได้อพยพเข้ามาในประเทศไทย บุคคลในครอบครัวนี้จึงน่าจะจะมีสิทธิในสัญชาติลาวโดยการเกิด การพิสูจน์สิทธิในสัญชาติลาวของจุมมาลีและครอบครัวแก้วกัญญาก็น่าจะเป็นไปได้โดยหลักการ หากยังมีพยานหลักฐานที่น่าสืบได้ว่าเกิดในลาว จากบุพการีที่เกิดในลาว ดังนั้นเมื่อย้อนกลับมาพิจารณากรณีศึกษาครอบครัวแก้วกัญญาและคนในสถานการณ์เดียวกัน เราก็คงพบว่า พวกเขาเล็งเลอย่างมาที่จะกลับไปพิสูจน์สัญชาติลาว เราพบต่อไปว่า คนในสถานการณ์นี้จำนวนหนึ่งก็ตัดสินใจในที่สุดที่จะกลับไปพิสูจน์สัญชาติลาว และได้รับการบันทึกสถานะคนสัญชาติลาวในทะเบียนราษฎรลาว และถือหนังสือเดินทางที่ออกโดยกระทรวงต่างประเทศลาว เพื่อกลับมาดำรงชีวิตต่อไปในประเทศไทย พิจารณาได้ว่าครอบครัวแก้วกัญญา ยังไม่ได้รับการพิสูจน์สิทธิในสัญชาติลาว พวกเขาจะถูกถือเป็นคนต่างด้าวสำหรับรัฐลาวเช่นกัน

2.2.9 อุปสรรคในการจัดการปัญหาความไร้รัฐโดยสิ้นเชิงของคนในครอบครัวแก้วกัญญา

ผู้เขียนได้วิเคราะห์ว่า โดยนิติศาสตร์แล้ว การแก้ไขปัญหาคนไร้รัฐมิใช่ของยาก อุปสรรคในการแก้ปัญหาได้อยู่ที่เรื่องของเทคนิคทางกฎหมาย แต่เป็นเรื่องของปรัชญาทางการเมืองของแต่ละรัฐ และของควมมีประสิทธิภาพของระบบราชการในแต่ละรัฐ ความไม่รอบรู้ของภาคประชาชนอาจจะเป็นปัจจัยที่ปรากฏเป็นอุปสรรคได้อีก แต่อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความพร้อมของภาคปกครอง ปัญหาที่จะจัดการได้หากสังคมมีทัศนคติที่ดี และภาคราชการก็ทำงานอย่างเต็มที่ กรณีศึกษาครอบครัวแก้วกัญญา ก็ดูจะยังยืนยันความเป็นจริงในประเทศไทย ดังกล่าวมานี้ การจัดการปัญหาความไร้รัฐของคนในครอบครัวนี้จึงต้องการการปรับทัศนคติอย่างจริงจังกับผู้รักษาการตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

3. สรุปผล และข้อเสนอแนะ

3.1 สรุปผล

3.1.1 ความมีอยู่ของคนไร้รัฐโดยสิ้นเชิงในภาคอีสานของประเทศไทย

โดยพิจารณาจากการศึกษาวิจัยและการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายเกี่ยวกับคนไร้รัฐมานานปี พบว่ามีคนไร้รัฐอยู่จริงในอีสานของประเทศไทย ซึ่งคนไร้รัฐคนไร้สัญชาติในอีสานมี 2 ลักษณะ กล่าวคือ 1) คนที่ไร้รัฐเพราะตกหล่นจากทะเบียนราษฎรของรัฐลาวแล้วอพยพจากประเทศลาวเข้ามาในประเทศไทย และ 2) คนไร้รัฐเพราะเกิดบนแผ่นดินอีสานจากบุพการีที่เกิดบนแผ่นดินอีสานเพียงแต่ตกหล่นจากทะเบียนราษฎรของรัฐไทย อาจจะมีหรือไม่ได้มีจุดเกาะเกี่ยวใดกับรัฐลาวก็ได้ เมื่อพิจารณากรณีศึกษาครอบครัวแก้วกัญญาแล้ว พวกเขาก็คือคนไร้รัฐในประการแรกนั่นเอง เป็นคนที่เกิดในประเทศลาว และตกหล่นจากการจดทะเบียนคนเกิดในทะเบียนราษฎรของรัฐลาว และอพยพเข้ามาในประเทศไทยในราว พ.ศ. 2530 ก็ยังมาตกหล่นจากการสำรวจของรัฐไทยเพื่อจดทะเบียนคนอยู่เพื่อชนกลุ่มน้อยของประเทศไทย ซึ่งเกิดขึ้นหลายครั้ง

3.1.2 จากความเป็นผู้ทรงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมในฝ่ายบริหารของรัฐของจุมมาลีและครอบครัว แก้วกัญญา สู่ความเป็นผู้ทรงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมในฝ่ายตุลาการของรัฐไทย

เมื่อคำร้องทุกข์ของจุมมาลีเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยแล้ว และส่วนราชการดังกล่าวก็รับพิจารณาคำร้องขอดังกล่าว สรุปได้ว่าคนในครอบครัวแก้วกัญญาได้รับการรับรองสถานะผู้ทรงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของฝ่ายบริหารของรัฐไทย แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อกระบวนการ

พิจารณายังไม่แล้วเสร็จภายใน 90 วันนับแต่วันที่ยื่นขอรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมายการทะเบียนราษฎร โดยหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความปกครองของไทย กระบวนการยุติธรรมในฝ่ายตุลาการของประเทศไทยก็คงเริ่มต้นในศาลปกครองชั้นต้นของประเทศไทยในไม่ช้านี้

3.2 ข้อเสนอแนะ

3.2.1 ข้อเสนอแนะเพื่อการจัดการสิทธิอันจำเป็นของคุณจุมมาลีและครอบครัว แก้วกัญญา ต่อภาควิชาการนิติศาสตร์ในจังหวัดอุบลราชธานี

จึงเป็นที่สรุปได้ว่าคุณจุมมาลีและคนในครอบครัวแก้วกัญญาย่อมมีสถานะเป็นคนต่างด้าวเทียมในสายตาของรัฐลาวจนกว่าจะได้รับการรับรองสถานะคนสัญชาติลาวในทะเบียนราษฎรของรัฐลาว และย่อมมีสถานะเป็นคนต่างด้าวแท้ในสายตาของประเทศไทย ตราบเท่าที่ยังไม่มีการรับรองสถานะคนสัญชาติไทยภายหลังการเกิดให้แก่คนกลุ่มดังกล่าว นอกจากนี้ เมื่อพวกเขาเหล่านี้ไม่เคยได้รับการบันทึกในทะเบียนราษฎรของรัฐใดเลยบนโลก พวกเขาจึงมีสถานะเป็นคนไร้รัฐไร้สัญชาติ ในสายตาของประชาคมระหว่างประเทศอีกด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าคนดังกล่าวมีสถานะเป็นคนต่างด้าวในทุกประเทศบนโลก โดยผู้เขียนมีคำแนะนำที่ชัดเจนของผู้เขียนต่อคณะนิติศาสตร์ของจังหวัดอุบลราชธานีก็คือ 1) ภาควิชาการของจังหวัดอุบลราชธานี ควรส่งคำแนะนำให้ทั้งรัฐลาวและรัฐไทยมีมาตรการเชิงรุกเพื่อจัดการปัญหาความไร้รัฐไร้สัญชาติให้แก่นางสาวจุมมาลีและครอบครัวแก้วกัญญา ซึ่งมีเชื้อสายลาว ซึ่งเกิดในประเทศลาว แต่อพยพเข้ามาอาศัยในประเทศไทยในตั้งแต่ พ.ศ. 2531 คนดังกล่าวจึงมีข้อเท็จจริงที่เกาะเกี่ยวอย่างแท้จริงกับทั้งรัฐลาวและรัฐไทย ความเป็นรัฐที่มีจุดเกาะเกี่ยวกับคนดังกล่าวจึงน่าจะก่อหน้าที่แก่รัฐทั้งสองที่จะร่วมกับจัดการปัญหาความไร้รัฐไร้สัญชาติให้แก่คนในครอบครัวนี้ และ 2) ภาควิชาการของจังหวัดอุบลราชธานี ควรส่งคำแนะนำไปยังคุณจุมมาลีและครอบครัวให้มีการกระทำเชิงรุกที่จะกลับสู่สถานะคนมีรัฐมีสัญชาติกับรัฐที่มีจุดเกาะเกี่ยวที่แท้จริงอย่างรวดเร็วที่สุด ซึ่งกระบวนการหารืออย่างมีประสิทธิภาพน่าจะเป็นทางออกที่ดีที่สุด ซึ่งกระบวนการนี้ก็คือการจัดการสิทธิตามกฎหมายที่ผูกพันทั้งรัฐไทยและรัฐลาวนั่นเอง จึงไม่ควรใช้การจัดการที่ขัดต่อกฎหมายอย่างเด็ดขาด ด้วยการกระทำผิดกฎหมายย่อมนำมาซึ่งทุกภาวะในที่สุด

3.2.2 ข้อเสนอแนะเพื่อก้าวต่อไปของการวิจัย

ตราบเท่าที่คนในครอบครัวแก้วกัญญายังไม่ได้รับการรับรองสถานะราษฎรของรัฐใดรัฐหนึ่งบนโลก การทำงานวิจัยนี้ยังคงต้องดำเนินต่อไป เพื่อส่งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายไปยังทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องและแม้รัฐไทยโดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยจะยอมรับบันทึกคนในครอบครัวแก้วกัญญาในทะเบียนประวัติประเภทบุคคลไม่มีสถานะทางทะเบียน (ท.ร.38 ก) แล้วก็ตาม พวกเขาก็ยังไร้สัญชาติ การทำงานวิจัยเพื่อคนดังกล่าวก็ยังคงดำเนินต่อไป เพื่อที่รัฐลาวหรือรัฐไทยจะรับรองสถานะคนสัญชาติให้แก่พวกเขา และทำยที่สุดหากพวกเขาเลือกที่จะยังอยู่ในประเทศไทย การวิจัยเพื่อสนับสนุนองค์ความรู้เพื่อรับรองสถานะคนถูกกฎหมายคนเข้าเมืองไทยก็ยังเป็นภารกิจของงานวิจัยของผู้เขียน โดยการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายเป็นงานพื้นฐานของนักกฎหมาย และในงานที่ต้องการความรู้กฎหมายที่ซับซ้อนก็เป็นงานที่จำเป็นของคณะนิติศาสตร์ทั้งหลายบนโลก และเมื่อครอบครัวแก้วกัญญาตั้งบ้านเรือนในวันนี้ในประเทศไทย นักกฎหมายและนักนิติศาสตร์ที่มีภารกิจสร้างความยุติธรรมทางสังคมให้แก่ครอบครัวแก้วกัญญา ก็น่าจะได้แก่นักกฎหมายและนักนิติศาสตร์ของประเทศไทยและจังหวัดอุบลราชธานี

References

- General Register Office of DOPA. "Profile Registration for Unregistered Person to Provincial Registrar of All Provinces and Registrar of Bangkok Metropolitan Administration." October 10, 2014. [In Thai]
- Law Office for Right Protection of Mirror Fondation. "Request for the Inspection and the Registration in Thai State Databases for Unregistered Person: The Cases of Jummalee Keawkanya and 120 Families." March 14, 2017. [In Thai]
- Phunthip Kanchanachittra Saisoonthorn. *Who are Thai Civilian ? and then, Non-Thai Nationals may be Recognized as Thai Civilians*. Phitsanulok: Faculty of Law Naresuan University, 2006. (Rapee's Memorial Day, 2006). [In Thai]
- Phunthip Kanchanachittra Saisoonthorn. "Possibility of Elimination of Statelessness for Human being in Thai society: Experience of Thai State." Academic Seminar of Faculty of Law, Thammasat University, Bangkok, December 17, 2007. [In Thai]
- Phunthip Kanchanachittra Saisoonthorn. "Stateless People of the Northeast of Thailand: The New Challenge to Private International Lawyers." *Law Journal of the Law Faculty of Ubon Ratchathani University* 1, no. 1 (Inaugural Edition) (February 2008): 14. [In Thai]
- R., Renard. "Civilized and Uncivilized Peoples." Paper Presented at the 5th International Conference on Thai Studies, London, July 5-10, 1993.
- The Cabinet. "Cabinet Resolution for Management of Personal Rights and Status." January 18, 2005. [In Thai]